

Ю. В. Грицковакандидат педагогічних наук,
доцент кафедри початкової, дошкільної та професійної освіти
Харківського національного педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДО РОБОТИ ІЗ СІМ'ЄЮ ДИТИНИ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ

Статтю присвячено проблемі формування у майбутніх фахівців дошкільної освіти – вихователів, учителів-логопедів, вихователів-методистів – готовності до роботи із сім'єю дитини передшкільного віку під час навчання за відповідною спеціальністю у закладі вищої освіти. Автором зазначено, що підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти до означеного виду діяльності передбачає озброєння знаннями, вміннями, навичками, що забезпечать високу результативність взаємодії з батьками вихованців ЗДО; наведено перелік знань та умінь, а також професійних якостей, на формування яких спрямовані зусилля сучасних закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку здобувачів вищої освіти за спеціальністю 012 Дошкільна освіта галузі знань 01 Освіта / Педагогіка. Із метою заповнення певних прогалів у знаннях здобувачів вищої освіти, виявлених автором під час проведення анкетування та спостереження за діяльністю під час педагогічної практики, формування у них практичних умінь і навичок, науковцем запропоновано шляхи вдосконалення процесу підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до роботи із сім'ями дітей передшкільного віку, серед яких на увагу заслуговують оновлення змісту нормативних навчальних дисциплін питаннями, що стосуються проблеми організації взаємодії з батьками вихованців, перегляд форм, методів і засобів підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до роботи з сім'ями дітей передшкільного віку в умовах ЗВО, а також перегляд змісту і завдань педагогічної практики, спрямування останніх на збагачення досвіду співпраці із сім'ями дітей передшкільного віку, що сприятиме формуванню у майбутніх фахівців дошкільної освіти готовності до роботи з батьками вихованців закладів дошкільної освіти.

Автор не претендує на всебічне вивчення проблеми формування у майбутніх фахівців дошкільної освіти готовності до роботи із сім'єю дитини передшкільного віку під час навчання за відповідною спеціальністю у закладі вищої освіти і вбачає перспективними напрямками дослідження вивчення досвіду підготовки майбутніх вихователів, учителів-логопедів, вихователів-методистів до роботи із сім'ями дітей передшкільного віку, презентованого закордонними закладами вищої освіти, а також упровадження цього досвіду в освітній процес закладів вищої освіти України.

Ключові слова: підготовка, готовність, батьки, сім'я, взаємодія, співпраця, фахівці дошкільної освіти, дитина передшкільного віку.

Постановка проблеми. Під час наукового пошуку було встановлено, що сучасне сімейне виховання має низку недоліків, найпоширенішими з яких є безсистемність виховних впливів, надмірний авторитаризм, дефіцит внутрішньосімейного спілкування, невміння організувати конкретну діяльність дітей, спілкування з ними. Водночас саме у сім'ї формується особистість дитини, закладаються моральні і духовні цінності. Тому у своїй виховній діяльності заклад дошкільної освіти має спиратися саме на сім'ю, сприяти підвищенню її педагогічної культури, спрямовувати батьків на педагогічну самоосвіту, стимулювати у них прагнення і вміння поповнювати свої педагогічні знання. Але в наш час педагоги до роботи з батьками дітей передшкільного віку підготовлені слабо, тому інтеграція сімейного і суспільного виховання відбувається на неналежному рівні, через що страждає якість надання дитині передшкільного віку необхідних знань, умінь і навичок. Причину цього вбачаємо у недосконалому традиційній системі підготовки майбутніх фахівців

дошкільної освіти до роботи із сім'ями вихованців, що вимагає її поліпшення шляхом унесення змін і передбачає перегляд змісту, форм і методів підготовки майбутніх вихователів, учителів-логопедів, вихователів-методистів до означеного виду діяльності.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Аналіз психолого-педагогічних джерел свідчить про те, що проблема підготовки майбутніх педагогів до роботи із сім'єю не є новою. Так, окремі аспекти досліджуваної проблеми розкрито у працях видатних педагогів Н. Крупської, А. Макаренка, В. Сухомлинського, К. Ушинського та ін., науковців Т. Алексеєнко, О. Докукіної, В. Заслуженюк, Р. Капралової, Т. Кравченко, А. Марушкевич, О. Савченко, І. Трубавіної тощо. Загальні питання підготовки майбутніх педагогів у закладах вищої освіти висвітлено О. Абдуліною, А. Бодаковим, С. Єлкановим, О. Ільїною, І. Кондрашовою, Н. Кузьміною, М. Машовець, Р. Скульським, В. Сластьоніним, О. Щербаковим та ін.; підготовки та становлення майбутніх вихо-

вателів дітей передшкільного віку в умовах навчання у ЗВО – Л. Артемовою, Г. Беленькою, Н. Бесараб, Н. Лисенко, О. Кононко, Т. Танько, З. Плохий та ін. Дослідженням є питання підготовки студентів до роботи з батьками школярів – М. Болдиревим, Н. Бугаєць, Т. Волюковою, Т. Гущиною, І. Гребенніковим, Т. Довженко, І. Єсьман, Н. Усмановою, Т. Шансковою та ін., але проблема підготовки до роботи із сім'ями вихованців закладів дошкільної освіти, до взаємодії з батьками дітей передшкільного віку залишається вивченою мало.

Мета статті – вивчити проблему підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до роботи із сім'єю дитини передшкільного віку і запропонувати рекомендації щодо вдосконалення такої підготовки.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж перейти до викладення основного матеріалу, вважаємо за доцільне розкрити сутність ключового поняття «підготовка». Так, у великому тлумачному словнику сучасної української мови поняття «підготовка» розглядається як дія за значенням підготувати; запас знань, навичок, досвід і т. ін., набутий у процесі навчання, практичної діяльності [2, с. 767]. Результатом підготовки є готовність, яка є важливою умовою успішного виконання будь-якої діяльності і є сукупністю знань, умінь, навичок, необхідних для виконання цієї діяльності (Л. Григоренко, Н. Кузьміна, Л. Кондрашова, В. Моляко, В. Сластьонін, О. Щербаків). Отже, підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти до роботи із сім'єю передбачає формування у них професійно-педагогічних знань, умінь та навичок, виховання особистісних якостей, що забезпечать високі результати взаємодії з батьками.

Так, аналіз навчальних планів та програм, викладених на сайтах закладів вищої освіти України, що здійснюють підготовку здобувачів вищої освіти за спеціальностями галузі знань 01 Освіта / Педагогіка, методичної літератури, змісту підручників та посібників з педагогіки вищої школи та сімейної педагогіки, праць науковців, які займаються вивченням і розробкою різних аспектів досліджуваної проблеми, зокрема Г. Борин, А. Залізник, Н. Манжелій, дав змогу виокремити те коло знань, на формування яких у майбутніх фахівців дошкільної освіти спрямовані сьогодні зусилля закладів вищої освіти. Це знання про функції сім'ї у суспільстві та її значення як першого виховного інституту, педагогічні проблеми сучасних сімей та можливі шляхи вирішення, особливості різних типів сімей та методи вивчення, зміст, напрями та форми роботи з різними типами сімей, а також про професійну етику роботи педагога із сім'єю. Значна увага приділяється й формуванню у здобувачів вищої освіти необхідних для успішної взаємодії з батьками вихованців умінь: 1) гностичних, до

яких належать уміння аналізувати особливості життєдіяльності сімей різних типів, об'єктивно оцінювати соціальні та виховні можливості сім'ї, аналізувати труднощі та помилки сімейного виховання, причини та шляхи запобігання, аналізувати власну педагогічну діяльність у роботі з батьками, її успіхи та недоліки, та досвід взаємодії із сім'ями вихованців, презентований іншими фахівцями дошкільної освіти; 2) проєктувальних – уміння проєктувати цілі, завдання педагогічної роботи з батьками, моделювати засоби, методи, прийоми роботи з різними типами сімей, допомагати батькам моделювати ситуації в процесі взаємодії зі своїми дітьми, передбачати наслідки взаємодії сім'ї та ЗДО, обирати і планувати оптимальні технології взаємодії; 3) конструктивних, до яких належить уміння відбирати і використовувати в практиці конкретні методи, форми, прийоми щоденної роботи з батьками, цілі, завдання у роботі із сім'ями різних типів; 4) організаторських – уміння організувати із сім'ями вихованців ЗДО консультативну і просвітницьку роботу, залучати батьків до активної співпраці; 5) комунікативних – уміння встановлювати з батьками дошкільників теплі і дружні взаємини, вміти налагодити стосунки з конфліктними сім'ями, працювати в умовах неформального спілкування з позицій радника, застосовуючи різноманітний арсенал педагогічних методів і прийомів, будувати спілкування як діалог на рівних, здійснювати обмін інформацією, індивідуальне і групове спілкування з батьками, а також виховання у майбутніх працівників дошкільної освіти таких якостей, як висока моральність, тактовність, спостережливість, емпатія, відповідальність, самовладання. Зазначені професійні знання, уміння, навички, якості формуються у студентів факультету дошкільної освіти під час аудиторної та позааудиторної роботи, формами організації яких є лекції, семінари, практикуми, самостійна робота, педагогічна практика, а також індивідуально-дослідні завдання. Провідними методами навчання є бесіди, дискусії, «круглі столи». Використовуються і рольові ігри, під час яких відпрацьовується тактика поведінки, дії конкретної особи (вихователя, когось із батьків, консультанта), значна увага приділяється обговоренню проблемних ситуацій та розв'язанню педагогічних завдань, що сприяють міцності засвоєння знань, виробленню певних умінь і навичок, необхідних для майбутньої професійної діяльності [1; 3; 4; 6–8].

Водночас проведено анкетування майбутніх фахівців дошкільної освіти, спостереження за діяльністю під час педагогічної практики у ЗДО, важливим завданням якої була організація та проведення роботи з батьками вихованців групи, дали змогу констатувати певні прогалини у знаннях студентів та вихователів-початківців щодо змісту і особливостей взаємодії із сучасними батьками, а також несформованість у них необхідних прак-

тичних умінь, що свідчить про недостатній рівень готовності до роботи із сім'ями дітей передшкільного віку, що вимагає вдосконалення процесу підготовки до означеної діяльності. Так, вважаємо за доцільне вжити таких заходів:

– оновити зміст нормативних навчальних дисциплін питаннями, що стосуються проблеми взаємодії майбутніх фахівців дошкільної освіти з батьками вихованців. Розгляд цих питань можна винести до самостійної роботи здобувачів вищої освіти, роль якої (згідно з новими освітніми стандартами) значно підвищилася. Так, майбутнім фахівцям дошкільної освіти можна запропонувати розробити конспекти консультацій для батьків за цікавими темами навчальних курсів, поради, наприклад, щодо зміцнення здоров'я малюків (під час вивчення навчальної дисципліни «Теорія та методика фізичного виховання») чи розвитку мовлення (у рамках навчального курсу «Теорія і методика розвитку рідної мови»), розробити анкету для батьків з різними типами запитань (під час опанування здобувачами вищої освіти «Основ наукових досліджень») чи дібрати вислови відомих педагогів про педагогічну просвіту батьків («Історія педагогіки») тощо. Відповідне наповнення надасть можливість узагальнити та доповнити, поглибити та актуалізувати знання студентів, необхідні для організації співпраці із сім'ями дітей передшкільного віку;

– переглянути форми, методи і засоби підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до роботи з батьками дітей передшкільного віку в умовах ЗВО.

Оскільки важливим аспектом професійної підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти є постійне поповнення й оновлення знань, у результаті чого обсяг інформації, необхідний для плідної роботи за фахом, невпинно зростає, природним є те, що значна частина отриманої інформації залишається у пам'яті на короткий час. Водночас науковцями доведено, що навчальний матеріал, навіть досить складний, якщо він активно обговорюється і одразу пояснюється, глибше осмислюється студентами і на довше відкладається у пам'яті. Тому доцільним є застосування викладачами в освітньому процесі активних методів навчання, що сприяє активізації пізнавальної діяльності студентів, підвищенню мотивації й емоційності навчання, формування у майбутніх фахівців дошкільної освіти професійних умінь та навичок.

Так, наприклад, у процесі викладення теоретичного матеріалу доцільно частіше використовувати такі види нетрадиційних лекцій, як лекція з раніше запланованими помилками (стимулює здобувачів вищої освіти критично сприймати й опрацьовувати інформацію), лекція-діалог (дозволяє уникнути пасивного сприйняття інформа-

ції студентами, спонукає їх до активної діяльності), проблемна лекція (інформація пропонується через обговорення проблемних питань, що активізує особистий пошук здобувачів вищої освіти та дослідницьку діяльність і сприяє легкому засвоєнню інформації), впровадити у навчальний процес таку форму роботи, як лекція-прес-конференція, зміст якої оформлюється за запитом (питаннями) аудиторії із залученням декількох викладачів або викладача ЗВО та досвідченого вихователя чи психолога дошкільної установи (активізує розумову діяльність студентів, адже вимагає грамотного формулювання запитання, концентрує увагу, адже передбачає очікування відповіді на власне питання), а під час його закріплення частіше впроваджувати ігрові технології, адже гра є улюбленою діяльністю для людини будь-якого віку й ефективним засобом активізації студентів. Імітаційні, ділові та рольові ігри, в яких до певної міри імітується професійно-педагогічна діяльність, моделюються відносини між вихователем та батьками, мотивують майбутніх фахівців дошкільної освіти до навчання, оскільки збуджують допитливість до способів вирішення професійних проблем і посилюють інтерес до міжособистісної взаємодії, що забезпечує успішне оволодіння здобувачами вищої освіти знаннями і навичками щодо організації та проведення роботи із сім'ями вихованців, сприяють опануванню ними досвіду взаємодії з батьками, подібної до тієї, яку вони будуть реалізовувати у професійному житті, спонукають до розвитку необхідних умінь і навичок. Вони допомагають майбутнім працівникам дошкільної освіти перевірити себе, свої можливості, виробити індивідуальний стиль поведінки, дають можливість побачити наслідки прийнятих рішень, перевірити альтернативні рішення, а також знижують тривожність студентів, які вже почали працювати за фахом і співпрацюють із батьками вихованців [2]. Цікавими і корисними для студентів будуть й аукціони знань, розробка авторських проектів, участь у конкурсах та конференціях, що стимулюватимуть їх до професійного самовдосконалення з питань роботи з батьками;

– переглянути зміст і завдання педагогічної практики і включити до них такі, які передбачатимуть не тільки спостереження за організацією вихователями та адміністрацією закладів дошкільної освіти співпраці із сім'ями вихованців, але й безпосередню участь у роботі з батьками. Завдання педагогічної практики не мають обмежуватись лише ознайомленням здобувачів вищої освіти з досвідом роботи з батьками досвідчених вихователів, учителів-логопедів, вихователів-методистів, а мають передбачати і безпосереднє спілкування майбутніх фахівців дошкільної освіти із сім'ями дітей передшкільного віку, що дозволить майбутнім педагогам поповнити і поглибити тео-

ретичні знання, набуті під час навчання у закладі вищої освіти, надасть чудові можливості для формування необхідних для роботи із сім'ями вихованців умінь і навичок.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, проведене дослідження підтвердило необхідність удосконалення підготовки майбутніх вихователів, учителів-логопедів, вихователів-методистів ЗДО до роботи з сім'ями дітей передшкільного віку, а аналіз змісту, форм, методів формування готовності до означеного виду діяльності дозволив намітити його шляхи. Із цією метою вважаємо доцільним оновити зміст нормативних навчальних дисциплін питаннями, що стосуються проблеми організації співпраці з батьками вихованців; переглянути форми, методи і засоби підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до роботи із сім'ями дітей передшкільного віку в умовах ЗВО, переглянути зміст і завдання педагогічної практики і спрямувати на набуття і збагачення практичного досвіду співпраці здобувачів вищої освіти із сім'ями дітей передшкільного віку, що сприятиме формуванню у майбутніх фахівців дошкільної освіти готовності до роботи з батьками.

Зауважимо, що проведене дослідження не вичерпує порушеної проблеми. Перспективними напрямами дослідження є вивчення питання підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до роботи із сім'ями дітей передшкільного віку за кордоном та впровадження цього досвіду в освітній процес закладів вищої освіти України, що здійснюють підготовку здобувачів вищої освіти за спеціальністю 012 Дошкільна педагогіка галузі знань 01 Освіта / Педагогіка.

Список використаної літератури:

1. Борин Г. Організаційно-педагогічні умови підготовки майбутніх вихователів до роботи з батьками дітей раннього віку. *Обрії*. 2015. № 1. С. 9–12.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад, гол. ред. В.Г. Бусел. Київ: Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.
3. Грицкова Ю.В. Підготовка майбутніх вихователів ДНЗ до роботи з сім'єю дитини дошкільного віку в умовах педагогічних ВНЗ. *Scientific horizons – 2016: materials of the XII International scientific and practical conference*, September 30 – October 7, 2016. Sheffield: Science and education LTD, 2016. Str. 24–26.
4. Залізник А.М. Підготовка студентів до роботи з батьками з морального виховання дітей старшого дошкільного віку: навч.-метод. посіб. Київ: Міленіум, 2006. 92 с.
5. Ігри дорослих. Інтерактивні методи навчання / [упоряд. Л. Галіцина]. Київ: Ред. загальнопед. газ., 2005. 128 с.
6. Манжелій Н.М. Професійна підготовка майбутніх вихователів до співпраці із сім'єю. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/9668/1/19.pdf>.
7. Машовець М.А. Підготовка студентів до співпраці з батьками дітей дошкільного віку: [навч.-метод. посіб.]. Київ: Національний педагогічний ун-т ім. М. Драгоманова., 2000. 128 с.
8. Подготовка студентов к работе с родителями: методические рекомендации / [сост. К.П. Росовой]. Астрахань: Изд-во Астраханского пед. ин-та, 1992. 44 с.

Hrytskova Yu. Preparing forward specialists for preschool education for working with children's families

The article is devoted to the problem of formation of the future specialists of preschool education – educators, speech therapists, resource teachers – readiness for work with the family of a child of preschool age during their training on the corresponding specialty at the higher education institution. The author noted that the training of future specialists in pre-school education for this kind of activity involves the equipping of their knowledge, skills, abilities, which will ensure the high effectiveness of their interaction with parents of pupils of preschool educational institutions; the article provides a list of knowledge and skills, as well as professional qualities, at the formation of which are aimed the efforts of modern higher education institutions that are training applicants for higher education on the specialty 012 Preschool education in the field of knowledge 01 Education / Pedagogy. In order to fill certain gaps in the knowledge of applicants of higher education identified by the author during the conduct of questionnaires and the observation of their activities during the pedagogical practice, the formation of their practical skills and abilities, scientists have suggested ways to improve the process of training of the future specialists in preschool education to work with families of preschool-age children, among which deserves attention the updating the contents of normative educational disciplines with questions concerning the problem of organization interaction with parents of pupils; review of the forms, methods and means of training of the future specialists of preschool education for working with families of preschool-age children in the conditions of higher education institutions; as well as reviewing the contents and tasks of pedagogical practice, directing the latter to enrich the experience of cooperation with families of preschool-age children, will promote the formation of readiness for work with parents of preschool education institutions among the future specialists in preschool education.

The author does not pretend to cover the entire range of the problem of formation of readiness for work with the family of a child of preschool age during their education in the corresponding specialty at the higher education institution and sees that the prospective directions of the study is the study of the experience of

training future educators, teachers-speech therapists, resource teachers to the work with families of preschool age children, represented by foreign universities, as well as the introduction of this experience in the education process of higher education in Ukraine.

Key words: *preparation, readiness, parents, family, interaction, cooperation, specialists in preschool education, a child of preschool age.*